

A Médiakutató első ízben közöl médiatörténeti kordokumentumot, amely egy most induló, médiakutatás-történeti témájú projektünk kapcsán került színre.

Az eredetileg saját célra magnóra mondott feljegyzés személyes észrevételeket, szubjektív megfigyeléseket is tartalmaz a korabeli folyamatokról és médiaszemélyiségekről. Betekintést nyújt a kor döntési mechanizmusaiba, érdekszerkezetébe, emberi viszonyaiba.

Történeti érdekessége, hogy 1981-ben a vasárnapi hírműsor, A Hét új koncepcióval és egy reformer „erős káder” (Hajdu János) vezetésével indult, és így vált csaknem egy évtizeden át a korabeli televíziós nyilvánosság meghatározó elemévé.

A szerk.

Szekfü András

Filmek és forintok Szakmai kordokumentum 1981-ből

Külsős szerkesztő-riporterként 1981-ben, majd 1984-ben néhány kommunikációs témájú anyagot készítettem a Hajdu János által szerkesztett A Hét című vasárnap esti televíziós magazinba.¹ Első anyagom elkészítése annyira érdekesnek tűnt számomra, hogy az adás után a történetet elmeséltem egy ismerősnek, és ezt felvettem magnóra. Az alábbi szöveg ennek az 1981-es hangfelvételnek kis mértékben rövidített és szerkesztett, de tartalmilag dokumentum hűségű változata. A forgatás 16 mm-es színes negatívra történt, az adásba került változatot az MTVA Archívuma ma is őrzi. Szövege e cikk végén olvasható.

Ez a riport A Hétben 1981. február 15-én, vasárnap ment le körülbelül kilenc és fél perc időtartamban. Az egész úgy kezdődött, hogy Márton Miklós² barátom [1980 decemberében] fölhevítte, és mondta, hogy keressem meg Hajdu Jánost. Kiderült, hogy Hajdu dolgoztatni akar velem, kvázi mint tömegkommunikációs szakértővel, kommunikációpolitikai szakértővel, szociológia, életmód és környéke ügyekben. Így aztán december 30-án leültünk az Angelika presszóban, és ott elbeszélgettünk, hogy ő mit akar, meg én mit akarok. Azt mondtam, hogy szerintem a Játékfilmszemle alkalmából kéne csinálni valamilyen műsort, de nem a filmeket kritizálni, mert arra más műsoroknak van jogosítványuk, hanem valamilyen műszaki vagy pénzügyi szempontból való rálátást a dologra. Ezt az ötletet Hajdu alapvetően elfogadta.

1 A Hét, vasárnap esti televíziós politikai magazin. Új főszerkesztője, Hajdu János 1981-től új koncepcióval indította. A felkérés történetéről bővebben lásd: Szekfü András: Raport 1981. *Beszélő*, 1999. január, 71–79.o., <http://beszelo.c3.hu/cikkek/raport-%E2%80%93-1981> (letöltés: 2018. IV. 10.). Kötetben: *A cápa utolsó tangója. Médiaszociológiai tanulmányok a félkemény diktatúrában*. Budapest: Gondolat, 2008. Online: https://www.academia.edu/30918535/Szekfu_Andras_A_capa_utolsó_tangója_2008_ (letöltés: 2018. IV. 10.).

2 Akkor a Tömegkommunikációs Kutatóközpont munkatársa, a szerző kollégája.

Ezek után én megkerestem Simó Sándor barátomat, aki a Hunnia Stúdióinak a helyettes vezetője és filmrendező, és elkezdtem vele beszélgetni arról, hogy úgy egyáltalán honnan fúj a szél ma a filmszakmában.³ Simó hívta fel a figyelmemet arra, hogy a filmszakmában megszűnik a tröszti jellegű tevékenység. Arról van szó, hogy nem létezett filmtröszt már talán 1972 óta, de a Filmfőigazgatóság azért tröszti jelleggel funkcionált, ennek megfelelően a szakma egyik vállalatából a másik vállalatába pénzeszközöket csoportosított át még adózás előtt, tehát még az állami költségvetést nem érintve. Ilyen módon alapvetően a Hungarofilm és a Filmlaboratórium pénzéből átszivattyúztak pénzeket a játékfilmgyártás támogatására. Amiben az a vicces dolog van, hogy itt különböző ipari és kereskedelmi tárcákhoz tartozó vállalatokról van szó, mert a Hungarofilm a külkerhez tartozik, a Filmlabor az nem tudom, valamilyen iparihoz, a Filmgyár pedig a kulturális tárcához, tehát ez még ráadásul ilyen tárcaközi dolgokkal is bonyolította volt. Most ez az egész megszűnt, illetve megszűnőben van – mesélte róla a Simó –, és elmesélte, hogy milyen érdeklentétek vannak ebben az ügyben a stúdióvezetők, Föld Ottó, a MAFILM igazgatója, Dósai [István], a Hungarofilm igazgatója között. Drecin [József, művelődési] miniszterhelyettes vezetésével van egy bizottság, amelyiknek az a feladata, hogy előkészítse, hogyan legyen a filmszakmának ez az átalakulása, hogyan változik a Filmgyár rezsije, hogyan változnak a finanszírozási feltételek. Simó tehát egy csomó ilyen érdekességet elmondott nekem, és elbeszélgettünk arról is, hogy az állami támogatás többféle forrásból csöpörög, de olyan mértékben elégtelen az inflációs növekedés fedezésére, hogy ma már szinte minden második film koprodukció, vagy a televízióval, vagy külföldi partnerrel, mert különben nem lehetne elkészíteni azt a bizonyos húsz körüli játékfilmet, ami egy ilyen mágikus számmá vált az idők folyamán, mint a magyar játékfilmgyártás kapacitása.

Ez volt tehát a téma, ami adódott, de még ez is további finomításra szorult, mert azzal kezdettől fogva tisztában voltam, hogy a magyar nézőt nem érdekli az, hogy a filmtrösztöt – ami nem létezik – feloszlatták vagy nem oszlatták fel, és hogy hogyan csoportosítják át az állami pénzeszegeket. Tehát azt kellett megtalálni, hogy mi az a pont, ahol ez az emberek számára érdekessé tehető. Elmentem a Filmfőigazgatóságra Stenczer Noémi osztályvezetőhöz, aki egy értelmes és becsületes valaki, lehet vele beszélni. Bár, mint mindenki, a pozíciójából következően ő is időnként csinál olyan dolgokat, amiket nem lehet aláírni, de őtöle informálódtam, és ő átvitt a Filmfőigazgatóság gazdasági főigazgató-helyetteséhez, egy Csontos Istvánné nevű hölgyhöz. Csontosné viszonylag friss a szakmában, talán másfél vagy két éve van ott, azelőtt más pénzügyi területeken dolgozott, és hát a Szabó B. István [filmfőigazgató] helyetteseként van itt, de már pont a minisztérium átalakítása kapcsán ő ekkor már fél lábbal egy új felállásban működött, mert az új felállásban a filmfőigazgatónak nincs gazdasági helyettese, hanem a Művelődési Minisztériumnak van egy általános gazdasági főosztálya, és ő ezen a főosztályon lett a filmes ügyekkel foglalkozó főosztályvezető-helyettes. Tehát lényegében ugyanolyan rangban, csak máshogy van fölszeletelve a torta, és ott viszont őneki már nem főnöke Szabó B. István [filmfőigazgató] vagy az akárki, aki esetleg Szabó B. utóda lesz ebben a filmfőigazgatói vagy filmfőosztályvezetői székben. Úgyhogy ilyen átmeneti pillanatban volt ez a dolog.

Csontosné nagyon sok érdekeset mondott. Érdekes volt az egész filmes szakma közgazdasági szemlélete, részint azért, mert közgazdasági volt, részint azért, mert a filmtől idegen volt. Tehát egy kívülről jött ember friss szemmel ránéz erre a szakmára, nincsenek különösebb problémái vagy előítéletei, nem kötik azok a hagyományok, amik kialakultak, hanem elkezd nézni, hogy tulajdonképpen itt mi történik. Ebből néhány irreális dolog is következik természetesen, ugyanakkor rengeteg friss meglátás.

A másik érdekes dolog, amiről beszélgettünk velem, a 16 milliméteres hálózatnak a helyzete. Magyarországon az összes mozi több mint a kétharmada 16 milliméteres mozi. Most ezek általában rossz technikai minőséggel, iszonyatos helyiségekben üzemelnek. Az 1950-től 1955-ig terjedő időszakban jött létre ez a hálózat ilyen mértékben, és akkor volt egy valóságos kultúrpolitikai funkciója, ugyanakkor egy kicsit magán viselte az álmegoldásnak a jegyét is, tehát hogy gyorsan és olcsón létrehozunk valamit, ami mutatós, de végső soron nem az igazi. Mára ez a hálózat végzetesen ellentmondásossá lett, mert nyűgként van a filmforgalmazás nyakán, gyakran heti egy vagy maximum két vetítést tart egy községben az úgynevezett 16 milliméteres mozi, de azért ez még mindig létezik, ráfizetéses, bár nem olyan

³ Emlékeztető a mai olvasónak: a pártállamban csak állami filmgyártás létezett, azonban ennek szervezeti formái az idők folyamán változtak. Hol az erős központosítás volt az uralkodó, hol pedig létrejöhettek bizonyos önállósággal rendelkező részegységek, például négy játékfilmstúdió vagy két stúdióvállalat. A felügyeletet azonban mindig a (művelődési) minisztérium Filmfőigazgatósága gyakorolta, illetve pártvonalom az MSZMP kulturális osztálya.

nagyon, mert rettenetesen olcsó, tehát nagyon szerény pénzekért foglalkoznak vele emberek. Tulajdonképpen fölösleges tartani, mert nem elégít ki valóságos igényt, ugyanakkor abban az értelemben talán mégis, hogy egy csomó helyen már semmi más intézmény nincs, nemhogy kulturális intézmény, egyáltalán semmi más intézmény nincsen a kis községekben, mint ez a mozi. Most tehát erről az ellentmondásos helyzetről beszélgettünk, és ezt az utóbbi szempontot Stenczerné említette meg és nem Csontosné, mert aztán másodszor is beszélgettem vele. Tehát ezt a korrekciós szempontot, hogy azért hoppá, vigyázzunk, mert hátha ez lesz az utolsó dolog, amit aztán elviszünk onnan, és ez is megszűnik – ezt nem Csontosné mondta, mert ez az ő gondolkodásában nem kap ilyen helyet.

Ezek után én leültem, és megírtam azt a két koncepciót, amit aztán be is adtam a Hajdunak. Ezek közül tehát az egyik a filmgyárak anyagi helyzetét tárgyalta, a másik pedig a keskeny moziknak a helyzetét.

Itt még talán az anyagi ügyeknél meg kell említenem azt, hogy az utóbbi egy évben én rengeteget gondolkoztam a Liska Tibor-féle gazdaságpolitikai koncepció – ami egy nagyon szélsőséges koncepció, de most ebbe nem tudok belemenni –, viszont van néhány olyan központi vezérgondolata, amit én száz helyen tudtam hasznosítani. Az egyik ilyen gondolata az, hogy a döntéseket ott kell hozni, ahol a felelősség is jelentkezik, és a filmszakmában ez nem így van. A filmszakmában a filmfőigazgató hoz különböző olyan döntéseket, amikért az igazi, tényleges felelősség – tehát nem a hosszú távú kultúrpolitikai felelősség, hogy hát majd az úristen előtt valamikor felelős lesz, hogy ő hogyan politizált, vagy hogy öt év múlva esetleg majd azért fogják leváltani, mert öt éven át folyamatosan csinálta a hülyeségeket, nem – a gyakorlati, közvetlen, mindennapi felelősség a filmfőigazgatósági döntésekért a moziüzemi vállalatoknak meg a MOKÉP-nek meg a Filmgyárnak a hátán csattan. De ugyanígy a filmgyárnak is vannak olyan döntései, amikért a moziállalatok tartják a hátukat, a moziállalatoknak meg olyan döntéseik, amik a Filmgyáron csattanak, tehát egy csomó ponton a döntés joga és a döntés következménye elválik egymástól.

És ehhez pedig hozzátartozik az a másik alapgondolat, ami sok helyütt előkerül mindenféle szempontból, hogy azokat az erőszakosan létrehozott előrelépéseket, amelyek nincsenek megalapozva, az idő leleplezte. Több kárt okoznak, mint amennyi hasznot, és az embernek, ha úgy tetszik, akár még vissza is kell lépnie, hogy stabilizálhassa a helyzetét. Az úgynevezett kultúrforradalomban áleredmények vannak, kialakítottunk egy olyan szervezési, kultúrpolitizálási, statisztikai nyilvántartási formát, aminek alapján úgy néz ki, mintha az országunk kulturális színvonala sokkal magasabb lenne, mint amilyen, és ezt elneveztük a szocialista kultúrforradalom diadalának. Ugyanakkor ezáltal az emberekben a kultúrához való viszonyt végzetesen deformáltuk, olyan emberekben is, akiknek ilyen viszonyuk eddig nem volt, és olyanokban is, akikben azért már ennek a viszonynak a kezdeti jegyei kialakulóban voltak. Na most ennek kapcsán megint egy olyan helyzet alakult ki, ahol az embereknek, a fogyasztóknak van a legkevesebb szavuk abban, hogy beleszóljanak abba, hogy mit kapnak, tehát nagyon kevés gyakorlati jelentősége van annak, hogy ők hogyan döntenek. Éppen ezért kialakult bennem egy olyan meggyőződés, ami ellenkezik a hagyományos humán kultúrát képviselőknél a hagyományos tartásával, hogy igenis föl kell vállalni azt, hogy az embereknek azt adni, amit ők akarnak, és még azt is föl kell vállalni, amit kritikailag szoktak mondani, hogy de hiszen az emberek nem szűzies, természetes, meg nem rontott állapotukban akarnak most valamit, hanem olyan megrontott állapotban, amilyenné őket 50, 100 vagy 1000 év alatt deformálta a társadalom. Még ezt is föl kell vállalni, hogy igenis az emberek olyanok, amilyenek, és olyan szemetet akarnak, amilyet akarnak, ezt is föl kell vállalni, és csak azután, ezen a ponton, hogy igenis szolgáljuk az embereket és kiszolgáljuk őket, és megadjuk nekik azt, amit kérnek, csak hogyha ezt a pontot fölépítettük, utána jöhetnek én mint elitértelmiségi, és – ellentétben másokkal, akik ugyanezt mondják – én jövök is. Tehát én csinálom is a magam akcióit, jöhetnek én, hogy túllépjünk ezen a ponton, és létrehozunk egy kulturális fejlődést vagy akármit. Tehát ezek azok a vezérgondolatok, amik ezekben a műsorszám-koncepciókban lecsapódtak.

Beadódott ez a két koncepció, és január 12-én Hajdu elfogadta a kettő közül a pénzes témájú koncepciót. És akkor elindult az előkészítő munka. Most abból a tényből, hogy ez a koncepció indult el, következett az, hogy az ember kiket akar megszólaltatni. Ugye az alapvető koncepcióban még volt olyan, hogy iskolás gyerekeket meg nézőket megszólaltatni – ez részben maradt is, részben nem. Ezen túlmenően viszont a koncepció feltételezte azt, hogy megszólaltatjuk a szemle díjnyertes filmjének a rendezőjét, hogy megszólaltatunk egy stúdióvezetőt, megszólaltatunk a filmszakma vezető pontjain különböző embereket, moziszakembert és pénzügyi szakembert. Na most ez a része a dolognak vezetett ahhoz a konfliktushelyzethez, amiben ez az egész műsor elkészült, ugyanis a trösztösítés miatti beszarás miatt az egész szakma annyira görcsbe volt rándulva az egész előkészítési időtartamban – és valószínűleg még ma is –, hogy gyakorlatilag a művelődési vonalról senki nem vállalta azt, hogy nyilatkozzék.

Hát ezt elmondom részletesen, mert talán nem érdektelen. Stenczer Noémire én magam sem gondoltam, mert ő olyan helyet foglal el, hogy nincs elég magasan ahhoz, hogy érdemes legyen neki nyilatkoznia. Ő pont az az ember, akitől háttérinformációkat lehet kapni. Csontos Istvánné nem vállalta a nyilatkozatot, két okból. Egyrészt azért, mert ő – mint viszonylag új ember a szakmában – érzi, hogy körülötte van egy ilyen feszültség, hogy nem ismerik el a szakértelmét, részben joggal, részben jogtalanul. Másfelől viszont ugye ő tudta már ezt a felállást, hogy hogyan megy ez a dolog a jövőben, és ezért úgy érezte, hogy inkorrekt lenne, ha ő ebben a műsorban megszólalna. Meg harmadrészt ez az általános tartózkodás, vagy gyávaság, vagy szerénység, valami, ezt nem lehet pontosan körülírni, hogy milyen arányban szerepelnek ezek a dolgok.

Viszont kaptam tőle két tippet. Az egyik az, hogy keressem meg Keresztúri Sándor főosztályvezetőt a kulturális minisztériumban, aki ennek a vonalnak most az egyik főnöke lesz, és aki a kulturális-gazdasági összefüggésekkel foglalkozik vagy foglalkozni fog. Őt én fel is hívtam, de ő ez elől udvariasan kitért, és azt mondta, hogy nem tartja időszerűnek, mert sokféle vita folyik, és különben is, készül most egy másik televízióműsorra, tehát ő kiesett mint szóba jöhető ember.

A másik tipp, amit Csontosné javasolt, a Pénzügyminisztérium volt. Elmondta, hogy a Pénzügyminisztérium Egészségügyi és Kulturális Osztályán foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel, ahol egy Gyórfi István nevű úr foglalkozik a gyártási vonallal, és egy Máté Józsefné nevű hölgy pedig a forgalmazási vonallal, és szerinte velük kéne beszélnem, és ők nyilatkozhatnának. Most itt következik az egész történetnek az egyik legérdekesebb vonala, amelyik azzal indult, hogy én január 22-én, csütörtökön föl hívtam ezt a Gyórfi Istvánt, és elmondtam neki azt, hogy erről csinálunk egy műsort, és a kérdés pénzügyi háttéréről szeretnénk valamit megtudni. Azt kértem tőle, hogy egyrészt legyen szíves háttérinformációt adni, és ez ügyben szeretnék találkozni vele, másrészt pedig a műsorban is esetleg legyen szíves föllépni. Miután arra számítottam, hogy leülünk beszélgetni, nem írtam körül igazán azt, hogy a műsor miről szól. Ő viszont a saját élményanyaga vagy tapasztalatai alapján elkezdte mondani, hogy erről nem időszerű beszélni, mert a tröszt felszámolása folyamatban van, és miután erről nemsokára döntés várható, várjuk meg azt, amíg egy ilyen döntés megszületik. Na most itt én bizonyára mondtam neki, hogy a műsor nem erről szól, de neki ez nem ragadt meg a fejében.

Az viszont megragadt, hogy én megengedtem magamnak azt a magánkommentárt, hogy egy döntési folyamatban a nyilvánosságot nem akkor kell informálni, amikor a döntés már megvan, hanem még a döntés folyamatában, hogy igenis, amennyiben az érintettek akarják, akkor valamiféle módon befolyásolhassák ezt a döntést. Megemlítettem, hogy például én tagja vagyok a Filmművész Szövetségnek, de a Filmművész Szövetség tagjaként semmiféle információt nem kaptam erről a dologról. Lehet, a vezetőséget informálták, de még ezt se tudom, mint egyszerű tagot engem nem informáltak. Pedig szerintem ez is hozzátartozik a demokráciához, hogy ilyen fontos döntés előtt az embereket informálják. Mint utóbb kiderült, ez az egyetlen dolog ragadt meg a fickónak a fejében.

Abban állapotunk meg, hogy másnap én őt visszahívom, és addig ő tanácskozik a miniszterhelyettesével, egy Kállai Lajos nevű pénzügyminiszter-helyettesével, akiről aztán utóbb nekem kedvezőtlen információim futottak be. Föl is hívtam másnap, pénteken, amikor is a fickó [Gyórfi István] azt mondta nekem, hogy beszélt a Kállai elvtárrsal, és a kultúra általános gazdasági összefüggéseiről bármikor szívesen adnak háttérinformációt, de erről a konkrét kérdésről nem hajlandók nyilatkozni. Erre én nagyon mérges lettem, és megkérdeztem tőle, hogy ne haragudjon, kicsoda az ön főnöke? Akkor mondta, hogy Kállai Lajos miniszterhelyettes. Hát, mondom, köszönöm szépen, akkor talán be is fejezhetjük a beszélgetést. Akkor a fickó elkezdett így kapálózni, hogy de hát tulajdonképpen ő nem, hát itt arról van szó, hogy ő tehát mondta, akkor... ja, hát akkor... akkor tehát mi van? Akkor még egyszer elmondta ugyanazt, hogy de hát nem tud... satöbbi, satöbbi, és akkor egy hosszú csendet hagytam a végén a telefonban, és utána azt mondtam, hogy tehát akkor ezzel, azt hiszem, a dolog befejeződött, nem tudunk már egymásnak mit mondani, köszönöm szépen a fáradságát, viszonhallásra!

Mint utóbb kiderült, a Pénzügy ezek után áttelefonálta a Művelődési Minisztériumba, és rákövetkező hétfőn, 26-án a minisztériumból Tóth Dezső művelődési miniszterhelyettes felhívta Hajdu Jánost azzal, hogy állítsa le a műsort. Most ezt én két forrásból is tudom, mert akkor ott valaki [Hajdunál] ezt a beszélgetést hallotta, többen hallották ezt a beszélgetést, és azok közül valaki ezt nekem elmesélte. És két nappal később, amikor én bementem Hajduhoz, akkor Hajdu maga is elmondta nekem teljesen egyező formában, úgyhogy ez, mondjuk, abból a szempontból érdekes, hogy a Hajdu korrektül és precízen adja tovább a dolgokat, meg nagyobb vonalúan játszik, semhogy ilyen

kis dolgokban letagadna, hazudna valamit. Szóval ilyen értelemben csak jót tudok róla mondani. Na most Hajdu tehát egybehangzó információk szerint nem úgy reagált, ahogy ismereteim szerint a televízió hasonló beosztású, sőt magasabb beosztású vezetőinek a döntő többsége reagált volna erre a dologra, hogy ó, hát akkor... akkor nem nyúlunk most ehhez a témához, hanem elhalasztjuk vagy leállítjuk. Hajdu azt mondta Tóth Dezsőnek, hogy kérem szépen, mi megcsináljuk a műsort, Tóth elvtárs szíveskedjék befáradni és megnézni. Tegye meg az észrevételeit, és akkor annak alapján eldöntjük, hogy mi lesz. És erről engem is informált nagyon korrekt módon.

Volt egy másik nagyon vicces leágazása is ennek a dolognak. Fölvívtam érdeklődni a Filmművész Szövetség titkárát, Tamási Lajosnéttal azzal, hogy én információt kérek a filmszemlééről, hogy a zsűri milyen összetételben fog dolgozni, mikor fognak döntést hozni, előtte megnézik a filmeket, és már a Szemle kezdetén lesz döntés, vagy csak együtt nézik a nézőkkel, és a Szemle végén döntenek, és egyáltalán hogyan és mint történik. A hölgy nagyon pikírten beszélgetett velem, mert állítólag már nem tudom, hányan megkeresték őt, hogy a zsűri hogy és miként és miért, és ezen ő fölkapta a vizet, hogy ezt mindenki előre akarja tudni. Kiderült, hogy azért van a feszültség, mert kiszivárgott, hogy a filmkritikusok díját a filmkritikusok nem adták ki, hanem csak legjobbforgatókönyv-díjat adtak Szalai Györgyinek, aki egy tehetséges valaki, de nem közkedvelt a szakmában. Azt, hogy nem adják ki a díjat, a filmszakmával szembeni egyetemes provokációként fogták fel, és így aztán nagyfokú érzékenység keletkezett mindenféle zsűri és környékügygel kapcsolatban. Tamásiné úgy mellékesen elmondta nekem, hogy éppen nemrégiben beszélt Tóth Dezsővel, aki elmondta neki, hogy a filmszakma átalakításáról időben informálni fogják a Filmművész Szövetséget minden szinten és minden lehetséges módon. Megkérdeztem, hogy ezt a kérdést a Filmművész Szövetség hogyan tárgyalta, tehát kaptak-e már tájékoztatást erről egyáltalán. Azt mondta, hogy valamit kaptak, de ez... lehet, hogy csak az operatív titkárságig jutott el, amelyik még az elnökségnél is szűkebb szerv, a tagság tájékoztatásáról szó sem volt.

A miniszterhelyettessel végül beszéltem, mert úgy döntöttem, hogy én nem hagyom ennyiben ezt a dolgot, és 27–28-án valamikor fölvívtam ezt a Kállai Lajost, és be is kapcsolnak hozzá minden további nélkül. Elmondtam neki, hogy a beosztottja őrá hivatkozva megtagadta ezt az információt, és én szeretném tudni, hogy mégis mi van, mire ő azt mondta, hogy hát ők valóban úgy tartják, úgy gondolják, hogy most nem időszerű erről így beszélgetni, és különben is itt ellentétek vannak a... Szóval ő is kotyogott, ő is pletykált, elpletykálta azt nekem ismeretlenül is a telefonba, hogy a pénzügyi tárca és a kulturális tárca között vannak bizonyos ellentétek. A kulturális tárca ugyan fel akarja oszlatni a trösztöt, de bizonyos pontokon meg akarja tartani a tröszt gazdálkodást, tehát ezt a fajta pénzáttalásokat, átcsoportosításokat a vállalatok között. Ők, a pénzügy, viszont azt mondják, hogy egy fillérrel sem akarnak kevesebb állami támogatást adni ezután, mint addig, de mindenképpen tisztán akarják látni, hogy melyik vállalatnál milyen kiadások vagy bevételek jelentkeznek, és ezért ehhez nem járulnak hozzá. Tehát ők azt akarják, hogy ha felbomlik a tröszt, akkor ténylegesen bomolják fel, és akkor tényleg ne legyenek ezek a fű alatti áttalások a vállalatok között. Azt javasolta nekem, hogy ő szól a Drecin elvtársnak, aki a művelődési vonalon ezt az egészet csinálja, és én keressem meg Drecint. Én azt mondtam ennek a pénzügyes fickónak, hogy hát azért ő ne telefonáljon Drecinnek, mert mi a magunk részéről a Drecint ettől függetlenül szándékoztunk megkeresni, és nem venné jól ki magát, hogyha erről Drecin Kállai Lajos pénzügyminiszter-helyettestől értesülne. Úgyhogy a pénzügyi vonal ezzel lezárult, és ötőlük többet információt nem kértünk, és nem kaptunk.

Hogyan került be a műsorba Kondor Kati?⁴ Eredetileg én ezt a műsort Sárközy Erikával közösen akartam csinálni, akivel a Filmszemle együtt csináltuk, és egyáltalán, aki nekem hosszú idő óta jó barátom, és őt is javasoltam rá a kezdet kezdetén. Kiderült, hogy A Hétben Hajdu elhatározta, hogy nem fog keresztbe foglalkoztatni embereket. Tehát ő nem foglalkoztat olyanokat, akik a televízió egy másik magazinjában érdemi szerepet visznek, és A Hét képernyős munkatársainak sem engedi meg, hogy más magazinokba bedolgozzanak. Ami egy érdekes dolog, mert kétségkívül van benne valami logika, hogy profiljuk legyen az egyes személyeknek és az egyes magazinoknak, és ne ugyanaz a nem tudom hány ember forogjon a Magyar Televízió mindenféle műsoraiban. Ez össze-televíziós szinten példátlan vállalkozás volt, és nagyon érdekes, hogy ezt – úgy tűnik – sikerült keresztülvinnie. Én megkérdeztem tőle, hogy hát ez azokra is vonatkozik-e, akik nincsenek képernyőn, mivel Sárközy az Ablak című magazinban szerkesztő volt.

4 Kondor Katalin közgazdász, rádiós újságíró ekkor kezdett el A Hétben is dolgozni. Később (2001 és 2005 között) a Magyar Rádió elnöke lett.

Mire Hajdu valami olyasmit mondott tréfásan, hogy ez nem számít semmit, mert ha valaki a kereszténydemokratáknál van, akkor ne menjen a szocdemekhez, és ha a szocdemeknél, akkor ne menjen a kereszténydemokratákhoz és így tovább, tehát ezt ő mereven elutasította. Most fölvetődött az, hogy akkor esetleg dolgozzam Csurgay Judittal, akinél az a dolognak a pikantériája, hogy ő Ilkei Csabának a felesége, aki A Hét helyettes főszerkesztője és egyben a belső mindentudója, tehát aki szakmai szinten viszi A Hét folyamatosságát, és vitte is már az összes ilyen főszerkesztőváltások kapcsán. Tehát egy ilyen pikantériája van a dolognak, de ugyanez fordítva is fennáll, mert a Hajdu megállapodott Ilkeivel meg Csurgayval, hogy pont ezen etikai okokból Csurgay havi egy riportnál többet A Hétbe nem csinál, mert összeférhetetlen a dolog. Nekem tulajdonképpen nem volt igazán kifogásom Csurgay ellen, de nem is különösebben ragaszkodtam hozzá, hogy vele dolgozzam. Hajdu vetette föl Kondor Katit, akiről én hallottam, de nem ismertem igazán, és elvből azt mondtam rá, hogy hát ha olyan, hogy alkalmas rá, akkor nekem nincs kifogásom. Kondor Kati éppen aznap ment be Hajduhoz. Hajdu megkérdezte tőle, Kati azt mondta, hogy neki is rendben van. A következő héten megkerestem őt, és leültünk beszélgetni, hogy mégis hogyan és miként.

A Katalival való együttes munkának a tapasztalatai – röviden összefoglalva – ellentmondásosak voltak. Egyfelől futólagos lekáderezéssel, meg ahogy személyesen megismertem, úgy tűnik, hogy nagyon becsületes és okos lány, tehát mindenképpen olyasvalaki, akivel erkölcsileg is lehet meg érdemes együtt dolgozni. Másfelől az is kiderült róla, hogy – mint profi rádiós – nem tud és nem is akar azokkal a módszerekkel dolgozni, amikkel én. Ő meg is mondta nagyon becsületesen, hogy ha valaki annyit készít elő, meg annyit bütyköl, pepecsel egy műsorral, mint amennyit én pepecselek, akkor az éhen hal ebből. Tehát ezt csak olyasvalaki tudja megcsinálni, akinek van egy másik fizetése.

A tényleges együttműködésben először negatív tapasztalataim voltak, mert az első iskolai témájú forgatás idején nekem úgy tűnt, hogy nincs elég kontaktusteremtő készsége, és nem eléggé összefogott, nem eléggé célirányos, tehát egy nagyon szétfolyó anyag született abból, amit ott csináltunk. Ez volt az a pillanat, amikor az anyag – szerencsére – műszaki okokból használhatatlan lett, tehát nyersanyaghibás volt, és újat kellett forgatni.

A Simó Sándor-interjút viszont Kati nagyon jól megcsinálta. Addigra már elértem annyit nála – ennyi eredményt magamnak is kell tulajdonítsak –, hogy röviden, keményen, tömören, gyors kérdésekkel, rövid válaszokkal dolgozzon, és Simó az az ember, akivel ezt meg lehet csinálni, mert profi nyilatkozó. Kati tehát örömmel, kedvesen és segítőkészen vett részt a dologban, és a második forgatáson már a gyerekekkel meg a tanárnővel való interjút is flottul megcsinálta. Ezt úgy kell elképzelni, hogy ebből pontosan annyi került felvételre, mint amennyi most az adásban van, és ő, amikor oda elértünk, ahol most vége van az adásnak, még kérdezett volna tovább, és még ment volna ez a végtelen beszélgetés, és én pedig azt mondtam, hogy snitt, vége, állj, ennyi elég, köszönjük, kész. Vicces helyzet volt, mert kivonul a Magyar Televízió nagy stábbal, és kétszer egy perc után azt mondják, hogy kész. Na de ennyi volt, szóval... vagy kétszer fél perc.

Tehát ennyi volt, és ennyinek volt jövője az anyagban, és ez bele is került. Egy az egyben benne van, semmiféle kivágás vagy egyéb nincsen benne. Végül még Katalival ott támadt probléma, amikor a vágásnak a végső szakaszában ő úgy érezte, hogy ha a *Psyché*-ről annyit beszélünk, mint amennyit én akarok, és ez több volt, mint amennyi most végül is benne maradt, akkor ez elmegy a Bódy [Gábor] felé. Kati a *Psyché*t nem szerette, az egész Bódy-témát nem szerette. Nagyon dühös lettem rá, mert az anyagnak az elfogadási vetítésén, amikor tíz perc volt az anyag, akkor ezt a vitánkat ő kivitte a Hajdu elé, tehát nem vetette alá magát annak, hogy én vagyok ennek az anyagnak a szerkesztője, hanem amikor a Hajduval arról beszéltünk, hogy mit vegyünk ki belőle azért, hogy ne legyen több nyolc-nyolc és fél percnél, akkor ő áruló volt ebben a vonatkozásban, és azt mondta, hogy vegyük ki a Bódyt, mert az nem tartozik ide, vagy nem tartozik ide ilyen hosszban.

Na most végül is tényleg ezen a vonalon vettünk ki belőle, de itt én, némi malíciával, de logikusan úgy lőttem vissza, hogy a Simóból kivettük azt, amit a Simó a *Psyché*-ről mondott, mert abban volt egy olyan harminc-negyven másodperc, amikor a Simó elmondta, hogy a *Psiché* harmincöt millió forintba került, de hát az tulajdonképpen kétrészes film, és a két [rész]t el kell osztani, és akkor viszont már csak tizenhétmillió egy rész. Rövidítve lett a Puskin mozi rész, Bódy elmondott még olyan dolgokat, hogy milyen jó lenne, ha lenne igazi producer, mert őt ugyan a stúdió próbálta segíteni, de ez Magyarországon nincs kialakulva. Föld Ottó is beszélt erről a produceri dologról, tehát ha a Bódyból kiesik a produceri téma, akkor a Föld Ottóból is kiesik a producerség. Kimaradt a Bódy-részből egy olyan kérdés, amit tulajdonképpen sajnálok. Bódytól azt kérdeztem, hogy az ő filmje tetszett a közönségnek és nem tetszett a kritikusoknak – ha most választhatna, szeretné-e, hogy ez fordítva legyen? És erre Bódy azt mondta,

hogy nem szeretné, mert a kritika Magyarországon se szakmailag nincs a színvonalon, se a közönséget nem képviseli, tehát neki nagyon jó így. Mert ilyen nagyon keményen kritikaellenes...

Végül is ilyen módon zárult le a dolog, és így alakult ki az egész végleges formája. Katinak már nem is kellett bejönni, illetve a Tóth Dezső-féle bejövetele és megnézésén még ott volt. Még azt hozzá kell tenni a Kati szerepéhez, hogy néhány ponton ő olyan dolgokat hozott be a műsorba, amit én nem mertem volna vagy nem lett volna meg a reflexem hozzá. Ennek a legszebb példája az a kis belekérdezés, amikor Simónak rákérdezett, hogy „de a nivódíjat azt ugye nem a közönség osztja?” és erre Simó nyel egyet, és azt mondja: „nem, ezt a kulturális kormányzat osztja”, ami az egész műsor egyik legjobb pillanata, és nagyon örülök, hogy benne maradhatott. Ezt én nem kérdeztem volna meg, többféle okból, egyrészt azért, mert ugye én ezt pontosan tudom. A Kati is tudja, csak énbennem ez mélyebben van rögzülve, és én talán úgy éreztem volna, hogy a Simónak nem tehetem föl ezt a kérdést, holott végső soron föl lehetett neki tenni ezt a kérdést. Valószínűleg óvatos lettem volna, legfeljebb... nem jutott volna eszembe, szóval nem járt volna az agyam erre a csavarra, holott a kérdés teljesen logikusan következik az anyagnak az én általam kitalált alapkoncepciójából. De nem, nem tettem volna föl vagy nem mertem volna fölteni. Tehát ez például, ez a Kati érdeme, hogy ezt a kérdést így ott, improvizáltan, a Simót is meglepve bedobta, és megcsinálta. Ugyanakkor viszont más pontokon meg többszörös megbeszélésre sem tudta olyan pontosan és kihegyezetten célba juttatni a kérdést, mint ahogy kellett volna. De hát ez azzal függ össze, hogy senki nem gép, tehát nem lehet egy ilyen mechanikus munkát várni valakitől.

Tóth Dezső tehát befáradt a Televízióba szombat délután, megnézte a tízperces anyagot. Utána csak annyit mondott franciául: „*Tant de bruit pour une omelette!*” (Ennyi láрма egy rántottaért!) Köszönt, elment, nem emelt kifogást. Másnap a riport adásba ment.

Szekfü András (1941) médiászociológus, filmtörténész. Az ELTE BTK-n végzett, ugyanott egyetemi doktor. PhD (kommunikáció): PTE; DLA (filmművészet): SzFE. Habilitált, a PTE címzetes egyetemi tanára. 1969-től 1990-ig a Tömegkommunikációs Kutatóközpont (fő)munkatársa. Külsőként dolgozott a Magyar Televízió Filmszem és A Hét című műsoraiban. Tíz szemeszteren át Ausztriában tanított (Salzburg, Bécs), tanított az ELTE-n, a PTE-n, a PPK-n és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen Marosvásárhelyt. A Zsigmond Király Egyetem professor emeritusa. Száznál több publikációja közül kiemelhetők Jancsó Miklósról (1974) és Georg M. Hölleringről (2014) írott monográfiái, valamint dokumentumfilm-elméleti és -történeti DLA-disszertációja (2010). Email: andras.szekfu@gmail.com

Melléklet

„Filmek és forintok”

Riport A Hét 1981. február 15-ei adásában.

Szerkesztő: Szekfü András

Riporter: Kondor Katalin, Szekfü András

A Hét 12/6.sz. 9'20"

KP/1024 tekercs, 2. felvonás.

Kondor Katalin: Azt hiszem, a filmművészek életében egy ilyen Filmszemle jelentős esemény. Mi most, itt A Hétben mégis beszéljünk inkább prózaibb dolgokról, nevezetesen a pénzről. A mozinézők pénzéről, na meg az állam pénzéről, ami természetesen ugyancsak a mi pénzünk. Megkérem [Simó Sándort], hogy hallgassa meg a szilveszteri kabarének egy részletét.

(Bejátszás:) Bőrkötésben jelenik meg a Csontváry-film tételes költségvetése. Egytől huszonhárom kötet á: 500 forint. Hogy felkeltsem érdeklődésüket, elmondom a slusszpoént. 80 millió.

K. K.: Mit szól mindehhez?

Simó Sándor: Tudja, az a jó egy ilyen tévériportban, hogy kétszer lehet dühöngeni. Egyszer, amikor annak idején meghallgattam, másodszor most. A dolog egyszerűen egy hazugság, a Csontváry költségvetése 25 millió forint. Nem mintha ez egy kis összeg lenne, de...

Szekfü András: 1975-ben a Fiatal Filmművészek Balázs Béla Stúdiójában egyszer megkérdeztük öntől [Bódy Gábor], hogy kinek szándékozik filmet készíteni. Emlékszik, mit válaszolt rá?

Bódy Gábor: Emlékszem. Reflexszerűen azt válaszoltam, hogy a Puskin moziba.

Sz. A.: Milyen házakkal megy a film?

Rétai Jánosné moziüzemvezető: Általában a hatórás előadás az mindig telt házzal megy, a kora délutáni, tehát ami két órakor kezdődik, előadás, az 40 százalékos házzal. 1980-as évben a Puskin mozi átlag kihasználtsága 38 százalék volt, ennek a filmnek a kihasználtsága 65.

K. K.: Mennyiért tudnak az önök stúdiójában elkészíteni egy filmet átlagosan?

Simó Sándor: Hát az átlag nem sokat mond, mint az átlag általában, mondjuk 5 és 30 millió között, átlagosan 10 körül.

K. K.: Kap valami részesedést a stúdió vagy a rendező azért, hogyha nagyon megy a filmje?

Simó Sándor: Hát ez teljesen jelentéktelen.

K. K.: Akkor viszont úgy kérdzem, ön szerint mi a siker?

Simó Sándor: A siker? A siker az, hogyha egy filmet megnéznék. Ugye maga így gondolja. Én is így gondolom, de nem ez a siker. A siker Magyarországon legalább három tényezőből áll. Az egyik természetesen ez. Ezt általában a nézőszám fejezi ki. A másik az, hogy félevenként egyszer, évenként kétszer nivódíjat osztanak, amelyik film nivódíjas, az sikeres film, amelyik stúdióknak sok nivódíjas filmje van, az sikeres stúdió.

K. K.: Hadd szóljak annyit közbe, hogy ezt a nivódíjat nem a közönség osztja.

Simó Sándor: Ezt a nivódíjat a kulturális kormányzat osztja. És talán a harmadik motívuma a sikernek az a légkör, ami egy film körül megteremtődik, ennek egyik komponense a kritika. Mi úgy gondoltuk az elmúlt időben, hogy a legtöbb teljesíteni valónk a közönség felé van, mert nagyon sok jelzést kaptunk – ahogy azt szokás mondani –, hogy nem tetszenek a filmjeink. Ezért nagyon határozottan megpróbáltunk olyan filmeket előkészíteni és forgatni, amelyek várhatóan nagyobb tetszésre találnak, és őszinte örömeinkre szolgál, hogy azok a filmek, amelyeket most mutattunk be, egy kivételével jól mennek a mozikban, és előfordult egy olyan precedens, ami ritkán fordul elő magyar filmmel, hogy hat hét után 50 százalék fölött levettek egy magyar filmet azért, mert kellett egy másik magyar filmnek a hely. Nem akarom ezt az eljárást minősíteni, de hogy rossz, azt hiszem, ehhez nem fér kétség.

Sz. A.: Ön mozis Zala megyében. Mennyit jelent önöknek a magyar néző egy forintja?

Horváth Lajos igazgató: További 1 forint 50 fillért jelent, amelyet az állami költségvetésből kapunk a mozi üzemeltetéséhez, működtetéséhez.

Sz. A.: Ezenkívül van egy másik anyagi ösztönzési forma, az úgynevezett preferáció. Ezt az utóbbi években sokan bírálták, hogy erőszakosan szervezik a nézőket, bíralták, hogy nem létező nézőkért számolnak fel statisztikát, akkor elhomályosítja az egyes filmek közötti valóságos értékkülönbségeket.

Horváth Lajos igazgató: Hát mint vádák, az kérdéses, hogy ezek jogosak-e vagy sem. Mint bírálat, mindenféleképpen jogosnak tartom egy részét. De tulajdonképpen mi egy elvárásnak igyekeztünk megfelelni, amely a felsőbb művelődéspolitikai irányító szervektől érkezett, mely szerint a filmeket ilyen kategóriákba sorolják, vagy preferált filmek, amely forgalmazását ösztönzik személyi jutalommal, és ebben érdekelt a vállalat valamennyi dolgozója, hogy minél több látogató legyen, meg a látogatottság után személyi érdekeltég folytán jutalomban részesíthetjük a dolgozót.

K. K.: Mit láttatok legutoljára az iskolával a moziban?

Diák: Az *Optimista tragédiát*.

K. K.: Tetszett?

Diák: Nem. Nagyon unalmas volt.

K. K.: Magatoktól milyen filmeket néztetek meg, amik nagyon tetszettek?

Diák: Hát kalandos filmeket például meg állatfilmeket, például Walt Disney *Állatbirodalmát*.

K. K.: Címek szerint?

Diák fiúk: – *Jó, rossz és a csúf*, esetleg a *Félének vagyok, de hódítani akarok*. Nagyon jó volt.

– *Rocky*t például vagy a *KO*-t...

– Azt hiszem, az a legjobb.

– *A néma dosszié*.

– *Csillagok háborúja*.

K. K.: Hölgyek?

Diáklányok: Hát a magyar vonatkozásban a *Vasárnapi szülők*.

Ki beszél itt szerelemről?

Én a *Hairnél* maradok.

K. K.: Ez az iskola együttműködik a Kőbánya mozival. Mit jelent ez az együttműködés?

Tanárnő: Szerződés köt bennünket egymáshoz, aminek nagyon sok oka van mind a két fél részéről. Részünkről a sok ok közül talán a legfontosabb az, hogy nincs az iskolának olyan nagy terme, ahová az iskola 828 tanulója elférne. A szerződés keretében a filmek mellett erre is lehetőségünk nyílik, hogy az ünnepélyeket ott rendezzük meg. A bérlettel öt alkalommal tekinthetnek meg a gyerekek közösen filmet, mindjárt hozzá kell tennem, sajnos nem mindegy, hogy mit.

K. K.: Hogyha mondok két nagyon menő filmet, *Csillagok háborúja* és mondjuk a *Rocky*, ezt meg tudnák nézni evvel a bérlettel?

Tanárnő: Valószínűleg nem.

Horváth Lajos igazgató: Volt olyan film, amelyik a bemutatás előtt úgy indult, mint támogatott film, mikor a film megjelent, már megtúrt film lett, és jelenleg a film ismételten támogatott lett, például a *Száll a kakukk fészkére* című amerikai film.

Sz. A.: Önök Zala megyében néhány kísérletet tettek arra, hogy a jövő filmforgalmazása felé előrelépjenek. Kérem, mondjon ezekről is valamit.

Horváth Lajos igazgató: Elsősorban arra igyekeztünk felkészülni, hogy ne csak a felső elvárásoknak feleljünk meg. Tehát a felülről jövő elvárásoknak, hanem megpróbáljunk azoknak az elvárásoknak is megfelelni, amely a néző, a közönség, a megye lakói részéről jelentkezik. Így jutottunk el a képmagnóanyagokhoz, amelyek útján televíziós filmeket közvetítettünk, a közösségeknek vitákat rendeztünk, így jutottunk el ahhoz, hogy közösségi vetítéseken kis községekben helyszínre mentünk, viták, alkotó közönségtalálkozókkal, így jutottunk el ahhoz, hogy szerződést kötöttünk a Dialóg filmstúdióval, hogy a magyar filmek forgalmazását ezzel is elősegítsük.

K. K.: A Játékfilmszemle pénztára... beszéljünk egy kicsit a pénzről. Mennyi állami támogatást kap egy évben a magyar játékfilmgyártás?

Föld Ottó, a MAFILM igazgatója: A magyar játékfilmgyártás egy évben 165 milliót kap, ez így kimondva nagyon sok, de hogy érzékeltessem, miután 11 millió néző volt 1980-ban, és egy nézőre tehát 15 forint jut, ami, figyelembe véve az egyéb kulturális hozzájárulást, már nem olyan sok.

K. K.: Na most miután ez egy vállalat, nyilván vannak visszafizetési kötelezettségei ebből a pénzből, amit úgy hívnak, hogy költségvetési befizetési kötelezettség.

Föld Ottó, a MAFILM igazgatója: Hát ha nem is közvetlenül ebből a pénzből, de 850 millió forint az, amit a MAFILM egyébként egy évben termel, és abból bizony 100 millió forintot visszafizetünk, tehát azért valamit vissza is törlesztünk ebből a dotációból, mert jó filmvállalat.

K. K.: Magyarul az állami támogatás függ attól, hogy mondjuk az előző évben hány magyar néző ment be a moziba?

Föld Ottó, a MAFILM igazgatója: Ez az összeg nem függ attól, ez tulajdonképpen egy akkora összeg, ami az egész gyártás alapját, folyamatosságát bizonyítja, sajnos – hozzáteszem – nem függ tőle. Bár függne.

K. K.: Nem lehetne elérni, hogy a nézők forintjának súlya legyen?

Föld Ottó, a MAFILM igazgatója: Biztos lehet, és azért is fontos lenne, mert higgye el, hogy a filmgyárban legalább olyan fontos, mint a sajtóban, a közvéleményben az, hogy a közönséghez közelebb kerüljünk. És ez valószínűleg közelebb vinne a közönséghez bennünket.

ANTENNA KÖNYVEK

Könyveink kaphatók a Libri, a Lira és Lant, a Fókusz, az Alexandra és az Anima könyvesboltokban,
vagy utánvétellel megrendelhetők a www.mediakutato.hu címen.